

**MÜSTƏQİLLİK İLLƏRİNDƏ
AZƏRBAYCAN DÖVRI MƏTBUATINDA KİTABXANA İŞİ
(1991-1995)**

Ramilə BAXIŞOVA
BDU-nun Kitabxanaşünaslıq
kafedrasının magistranı

Məqalədə Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyinin ilk illərində dövrü mətbuatda kitabxana işinə həsr olunmuş bəzi materialların təhlili verilmişdir.

Məlumdur ki, Azərbaycan Respublikasında kitabxana işi böyük tərəqqi və inkişaf yolu keçmişdir. Onlar kitabı təbliğ və tövsiyə edən, onun məzmununu açmağa bilən, oxucu mütaliəsinə rəhbərlik edən, öz fəaliyyətini dövrün tələbləri ilə əlaqəli quran mədəni-maarif, elmi-informasiya müəssisələrinə, başqa sözlə, sosial institutlara çevrilmişlər. Eyni zamanda kitabxanalar ümumbəşəri mədəniyyətin əsası və sənəd yaddaşı kimi fəaliyyət göstərirlər. Hazırda kitabxanaların fəaliyyətində humanizm, aşkarlıq meyilləri üstünlük təşkil etdir, informasiya ehtiyatları əhalinin bütün təbəqələri üçün ümümaçıq xarakter daşıyır. Kitabxanalar xalqın mədəniyyətini, tarixini, dilini, siyasi və iqtisadi müstəqilliyini geniş təbliğ edən, oxuculara aşılacaq mühüm sosial institut funksiyasını yerinə yetirməkdədirlər.

Azərbaycan Respublikasının müstəqilliyi şəraitində kitabxana işinin elmi əsaslar üzərində qurulmasına diqqət yetieilməsə, əhaliyə xidmət işinin səmərəliliyindən danışmaq olmaz. Bu baxımdan dövrü mətbuatda kitabxana işinə dair materialların çap olunmasının da böyük əhəmiyyəti vardır. Kütləvi informasiya vasitələrində müntəzəm olaraq kitabxana işinin bu və ya digər problemlərinə dair, ayrı-ayrı iş formaları, qabaqcıl iş təcrübəsi haqqında və s. məqalələr dərc edilir.

Respublikamızda kitabxana işinin tarixi nəzəriyyəsi, metodikası, kitabxana şəbəkəsinin inkişafı, kitab təbliği, oxuculara xidmət və bu sahədə əldə edilən qabaqcıl iş təcrübəsinin, habelə kitabxanaşünaslıq məsələlərini ümumiləşdirən dövrü mətbuat orqanları arasında ayrı-ayrı qəzetlər və jurnallar xüsusi yer tutur. Hər il ardıcıl olaraq dövrü mətbuatda başqa sahələrlə birlikdə kitabxana işi və biblioqrafiya sahəsi haqqında bir sıra məqalələr çap olunur. Təkcə 1991-1995-ci illərdə “Kitablar aləmində”, “Mədəni-maarif işi” jurnallarında, “Azərbaycan”, “Azərbaycan müəllimi”, “Azərbaycan gəncləri”, “Xalqın səsi”, “Mədəniyyət” və s. kimi qəzet və jurnallarda kitabxana işi və biblioqrafiyaya aid 20-dək yazı işıq üzünə görmüşdür.

Bu yazıları qruplaşdırarkən onların kitabxana işinin və biblioqrafiyanın əsas aşağıdakı sahələrini əhatə etdiyini görmək olar: 1) Ayrı-ayrı kitabxanalar

və kitabxanaçılar haqqında; 2) Oxucularla iş və onlara xidmət işinin təşkili haqqında; 3) Xarici əlaqələr haqqında; 4) Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin nizamnaməsi ilə bağlı materiallar; 5) Biblioqrafik göstəricilər haqqında; 6) Biblioqrafik fəaliyyət haqqında; a) Biblioqrafiyaşünaslıq kursunun öyrənilməsi haqqında; 7) Kitabxana-biblioqrafiya xidməti haqqında; 8) Metodik tövsiyələr haqqında; 9) Kitabxana fondunun mühafizəsi və köhnəlmiş kitablardan təmizlənməsi haqqında; 10) Oxuculara informasiya xidməti haqqında; 11) Görkəmli kitabxanaçı alim və mütəxəssislərlə müsahibələr; 12) MKS-lər haqqında; 13) Metodik iş haqqında; 14) Kütləvi tədbirlər haqqında; 16) Kitabxanalarda əməyin elmi təşkili haqqında və s. Həmin materiallarda kitabxana işi və biblioqrafiyanın aktual məsələlərindən, müxtəlif kitabxanaların özlərindən, kitabxanaçılardan və s. bəhs olunmuşdur.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1990-cı illərin əvvəllərində – ictimai-siyasi hadisələrin kəskinləşdiyi bir şəraitdə bütün sahələrdə olduğu kimi mədəniyyətimizin ayrılmaz hissəsi olan kitabxanalar da öz işlərində müəyyən çətinliklərlə üzləşməli olmuşdu. Uzun müddət yuxarıların göstərişi əsasında işləməyə öyrənmiş kitabxanalarımız imperiya dağılandan sonra çox çətin vəziyyətlə qarşılaşmışdı. Ona görə də geniş kitabxana ictimaiyyəti bu çətinliklərdən çıxmağa çalışır və yollar axtarırdılar. Respublikamızın kitabxanaşünas alimləri və qabaqcıl kitabxana işçiləri müstəqil Azərbaycan dövlətinin kitabxana konsepsiyasını hazırlamaq üçün dövrü nəşrlərdə tez-tez çıxış edir, öz fikirlərini geniş ictimaiyyətlə bölüşürdülər. Bu baxımdan BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsinin alim və mütəxəssislərindən prof. A.Xələfov, prof. X.İsmayılov, dos. Z.Baxşəliyev, dos.K.Aslan, dos.E.Əhmədov, eləcə də F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanasının, C.Cabbarlı adına Respublika Gənclər Kitabxanasının, F.Köçərli adına Respublika Uşaq Kitabxanasının əməkdaşlarının fəaliyyətini xüsusi qeyd etmək lazımdır. Belə ki, onlar vaxtaşırı mətbuatda çıxış edərək kitabxana işinin bu və ya digər məsələlərindən bəhs edən elmi məqalələr çap etdirirdilər.

Məlum olduğu kimi, 1991-ci ildə respublikamızın müstəqilliyə qədəm qoyması ilə əlaqədar köhnə qayda-qanunlar və təlimatlar öz qüvvəsini itirməyə başlamışdı. Bu səbəbdən kitabxanaçıların vəziyyəti son dərəcə dözülməz idi. Ona görə də vəziyyəti yaxşılaşdırmaq və kitabxanaçı kadrların hüquqlarını qorumaq məqsədilə respublikada Azərbaycan Kitabxanaçılıq Cəmiyyətinin təşkilinə başlanmışdı. Həmin dövrdə mətbuatda bu cəmiyyətin nizamnaməsinin qızğın müzakirəsi aparılmış, bu məqsədlə müəyyən tədbirlər həyata keçirilmişdir. Cəmiyyətin təşəbbüs qrupunun üzvləri vaxtaşırı mətbuatda çıxış edərək bu sahədə görülən işlər barəsində məlumat vermişlər. Belə yazılara misal olaraq “Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin nizamnaməsi”, “Yeni cəmiyyət yaranır”, “Kitabxanaçılar, birləşin!” və s. göstərmək olar.

Respublikamızda kitabxanaşünaslığın nəzəri məsələləri BDU-nun Kitabxanaçılıq-informasiya fakültəsinin alimlərinin yaradıcılığından bəhrələnir. Belə ki, milli kitabxanaşünaslıq elminin banisi, Əməkdar elm xadimi, tarix elmləri doxtoru, professor Abuzər Xələfovun və onun ardıcıllarının ayrı-ayrı vaxtlarda dövrü mətbuatda elmi məqalələrlə çıxışı, kitabxanaşünaslığın nəzəri məsələlərini tam istiqamətləndirmişdir. Bu cəhətdən professor A.Xələfov tez-tez dövrü mətbuatda çıxış edərək, kitabxanaşünaslığın nəzəri və təcrübi məsələlərinə dair qiymətli fikirlər söyləmişdir. Bu cəhətdən 1991-ci ildə professor A.Xələfovun “Azərbaycan müəllimi” qəzetində dərc olunmuş “Yeni cəmiyyət yaranır” adlı müsahibəsi, eləcə də “Bakı” qəzetində dərc olunmuş “Kitabxanaçılar, birləşin!” adlı müsahibəsi diqqəti cəlb edir.

Bundan başqa dos. X.İsmayılov və Z.Baxışəliyevin “Unudulan sahə” adlı yazısı da maraq doğurur. Müəlliflər respublikamızda kitabxana işinin inkişafı haqqında öz fikirlərini bildirir, Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin yaradılması haqqında məlumat verirlər. Onlar qeyd edirlər ki, artıq Baltıyanı respublikalarda, Ukrayna və Belorusiyada belə cəmiyyətlər yaranmışdır. Bu yaxınlarda Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin nizamnaməsində mətbuatda dərc edilmiş və geniş müzakirəyə səbəb olmuşdur. Həmin materialda o dövrdə Bakı şəhər kütləvi kitabxanalarında oxucuların potensial sorğularının yarından çoxunu ödənilmədiyindən, zəif kadrların kitabxana işində səriştsizliyindən də bəhs edilmişdir. Bütün bu nöqsanları aradan qaldırmaq üçün müəlliflər öz təkliflərini vermişlər:

1. Respublika kitabxanalarının, onların bütün şöbələrinin rəhbərləri alternativ əsasla işçilər tərəfindən seçilsin;
2. Kitabxanaların uçot və hesabat işlərinin aparılması təkmilləşdirilsin;
3. M.F.Axundov adına Azərbaycan Dövlət Kitabxanasına daimi dövlət qayğısı göstərilsin və onun yeni statusu müəyyənləşdirilsin;
4. Kitabxanası olan bütün nazirlik və komitələr ixtisaslı kitabxanaçı kadrlara olan tələbatını ödəmək üçün Dövlət Plan Komitəsinə sifariş versinlər və kadr hazırlığına diqqəti artırınsınlar.

Dos. X.İsmayılov və Z.Baxışəliyevin digər bir məqaləsində – “Respublikada kitabxana işi yeniləşəcəkmi?” adlı materialda fikirlərini daha geniş əlaqələndirmişlər. Müəlliflər burada respublikada kitabxana işinin iqtisadi və mədəni cəhətdən inkişafı, sosial təsisatlar haqqında, eləcə də kitabxanalarda otaqların darısqallığı, lazımi dərəcədə qızdırılmaması, avadanlıqlarla təchiz olunmaması və s., eləcə də kitabxanaçı kadrların problemləri, əmək haqqının artırılması barəsində fikirlərini söyləmişlər. Burada diqqəti cəlb edən əsas məsələlərdən biri də kitabxanalara lazımi maliyyə vəsaitinin ayrılmasıdır.

Müəlliflər qeyd edirlər ki, ayrı-ayrı ölkələrdə kitabxana işinin demokratiqləşdirilməsi və inkişafı üçün öz milli konsepsiyalarının hazırlayıb həyata keçirmək yolundadırlar, lakin bizim respublikamızda kitabxanalarda yaranmış mövcud vəziyyət haqqında və onun yaxın gələcək üçün inkişaf istiqamətlərini xalqa göstərməyə cəhd göstərən və ya çalışan heç bir rəsmi dairə nümayəndələrinin kiçik bir məlumatı və yazısı heç bir yerdə dərc olunmamışdır. Respublika kitabxanaçıları bu vəziyyətdə hansı idealara əsasən fəaliyyət göstərəcəklərini bilmirlər, çünki onların fəaliyyətini istiqamətləndirməli olan şəxslər hələlik susurlar.

Yaranmış vəziyyətdən çıxış yolu budur ki, bütün demokratik cəmiyyətdə, o cümlədən bir sıra keçmiş müttəfiq respublikalarda olduğu kimi, bizim respublikamızda da cəmiyyətin bütün sahələri ilə yanaşı kitabxana işinin də demokratiqləşdirilməsinə real imkan yaradılsın. Bunun üçün ilk növbədə kitabxana işçilərinin və oxucuların ümumi mənafeyini yüksək rəhbərlikdə təmsil edə biləcək "Azərbaycan kitabxanaçıları Cəmiyyəti" yaradılmalıdır. Artıq belə bir cəmiyyətin yaradılmasına təşəbbüs göstərilib, lakin kitabxana işinə rəhbərlik edən "yuxarı" dairələr onun təşkilinə mane olurlar. Səbəbi isə aydındır, öz hakimiyyətlərini hər vasitə ilə imkan qədər saxlamaq istəyirlər.

Digər tərəfdən müəlliflər həmin məqalədə respublikada Milli Məclis tərəfindən kitabxana işinə dair qanunun qəbul edilməsini vacib hesab edirlər. Bununla əlaqədar olaraq elm, din və mədəniyyət komissiyasına görkəmli kitabxanaşünas alimlərin və praktiklərin cəlb edilməsi vacib hesab olunur. Məqalədə kitabxana işinin demokratiqləşməsi haqqında da fikirlər açıqlanır.

Məlumdur ki, 1990-cı illərdə ölkəmizin bir çox sahələrində olduğu kimi kitabxanalarda da avtomatlaşdırma və mexanikiqləşdirmə işləri başlamış, artıq bəzi kitabxanalarda da tətbiq edilmişdir. Bu məsələyə həsr edilmiş məqalələrdən biri də Z.Baxşəliyevin "Təhsil" qəzetində dərc olunmuş "Elm və təhsilin səviyyəsi onun informasiya təminatından asılıdır" məqaləsidir.

Müəllif bildirir ki, inkişaf etmiş dünya ölkələrində müasir texnologiya ilə təmin edilmiş ümumə dövlət informasiya sistemi yaradılmışdır. Buna görə də hazırda müstəqillik qazanmış Azərbaycan Respublikası da şübhəsiz özünün Dövlət Avtomatlaşdırılmış Elmi Texniki İnformasiya Sistemini müstəqil yaratmalı və bu günə qədər mövcud olan informasiya ehtiyatlarından səmərəli istifadə olunması qayğısına qalmalıdır. Belə ki, hazırda respublikamızda 10 minə qədər kitabxana vardır. Bu kitabxanaların çoxu yəni 4500-ə qədəri xalq təhsil sisteminin, ali və orta ixtisas, orta ümümtəsil və texniki peşə təhsili məktəblərinin kitabxanalarıdır. Bizdə bu iş uzun illər diqqət vermədiyindən xalq təhsili sistemi kimi mühüm dövlət orqanında xalqın, cəmiyyətin gələcəyi olan gənc nəslin yetişdirilməsinə, mütəxəsis kadrların hazırlanması prosesinə, elmin, təhsilin inkişafına informasiya xidməti hələ də yoxdur və bu yalnız

təəssüf hissi doğurur. Ona görə də informasiya xidmətinin təşkil edə bilməyən ali məktəb kitabxana rəhbərləri uzağa getmədən, respublikamızda bu sahədə təcrübəsi olan EA-nın Mərkəzi Elmi Kitabxanasının, Respublika Elmi Texniki Kitabxanasının və s. sahə nazirliklərinin, idarə və müəssələrin qabaqcıl elmi-texniki kitabxanaların iş təcrübəsindən istifadə edə bilirlər.

Lakin işləmək həvəsində olan kitabxanalar indi də mövcud imkanlardan istifadə edərək çox şeyə nail ola bilirlər. Məs., BDU-nun Tətbiqi-riyaziyyat fakültəsinin dekanı dos. R.Paşayev öz təşəbbüsü və tələblərin yaxından köməyi ilə fakültənin zəngin elmi kitabxanasını yaratmışdır. Maraqlıdır ki, bu sistem kitabların oğurlanmasının, itirilməsinin qarşısını almaqla onun tez bir zamanda oxucuya tapıb verilməsi təmin edir.

Dos. Z.Baxşəliyevin “Oxucu hüquqları müdafiə edilirmi?” adlı digər bir məqaləsində qeyd olunur ki, iqtisadi cəhətdən inkişaf etmiş Qərb ölkələrindən mədəniyyətin və informatikanın əsası olan kitabxanalar digər istehsal sahələri ilə bərabər tutulur və yüksək qiymətləndirilir. Bizdə isə uzun illər sözdə kitabxana işi partiyanın ideoloji vasitəsi, dayaq bazası kimi yüksək qiymətləndirilmiş, onun inkişafı üçün bir çox qərar və göstərişlər verilmişdir. Lakin qeyd edək ki, bu qərarlar yalnız ürəyində qalmışdır.

Maraqlı bir cəhəti xüsusilə qeyd etmək lazımdır ki, insanların maddi tələbatını ödəyən xidmət sahələrində qanun-qayda pozularkən (ticarətdə, məişətdə, tibbdə və s.) hüquq mühafizə orqanları tərəfindən lazım gəldikdə təsirli tədbirlər görülür, heç olmasa adamların ”Şikayət və təklif” kitabxanasına rəylərini qeyd etmək imkanları vardır. Lakin insanların mənəvi tələbatını ödəyən mədəni-maarif müəssələrində, o cümlədən kitabxanalarda əgər oxucuya qarşı kobudluq edilərsə, onların sorğuları əsassız ödənilmərsə və s. neqativ hallarda onlar heç yerə müraciət edə bilmir. ”Şikayət və təkliflər” kitabı da yoxdur ki, öz narazılıqlarını və təkliflərini hardasa qeyd etsinlər və s. Əslində faktlar göstərir ki, kitabxana işçilərinin çoxu lazımi kitabxana daxili qayda və qanunları bilmir və ona daim əməl etmirlər. Nəticədə oxucuların onsuz da məhdud olan hüquqları kitabxanaçılar tərəfindən məhdudlaşdırılır. Respublika kitabxana işini lazımi səviyyəyə qaldırmaq istəyiriksə, onda heç olmasa mövcud qayda və qanunlara əməl etmək lazımdır. Bu sahədə olan nöqsanları səmimiyyətlə etiraf etməli və müvafiq dövlət orqanları öz iş prinsiplərini ciddi sürətdə dəyişdirilməlidir.

“Mədəniyyət” qəzetinin 9 iyul 1992-ci il tarixli nömrəsində “Hər şeyi kadr həll edir, bəs kadrları kim seçir?” adlı “dəyirmi stol” arxasında söhbət dərc edilmişdir. Doğrudan da kadrlar bütün müəssələrin əsas aparıcı qüvvəsi hesab edilir. Ona görə də ilk növbədə kadrların hazırlığı onların dözgön yerləşdirilməsinə ciddi fikir vermək lazımdır. BDU-nun Kitabxanaçılıq fakültəsi tələbələrinin qəzetə müraciətindən sonra, bu mövzuda tədbir keçirilməsi nəzərə alınmışdır. Burada respublikamızın bir sıra təcrübəli,

müxtəlif kitabların məsul şəxsləri, eləcə də kitabxanacılıq fakültəsinin tələbələri iştirak etmişlər. Onlar burada öz təklif və mülahizələrini söyləmiş eləcə də kadrların seçilməsi sahəsində yaranmış nöqsan cəhətlərdə öz münasibətlərini bildirərkən qeyd olunur ki, qeyri-ixtisasçılar savadlı tələbələrin yerini tutmuşlar.

Göründüyü kimi, Azərbaycanın müstəqilliyinin ilk illərində dövrü mətbuat səhifələrində kitabxanacılıq işin nəzəriyyəsinə dair bir sıra məqalələr çap edilmişdir. Şübhəsiz, həmin yazılar kitabxana ictimaiyyəti üçün faydalıdır.

ƏDƏBİYYAT

1. "Azərbaycan Kitabxanaçılar Cəmiyyətinin Nizamnaməsi" // *Mədəni-Maarif işi*, 1990, №3, s.36-38.

2. "Yeni cəmiyyət yaranır" (Prof. A.Xələfovla müsahibə) // *Azərbaycan müəllimi*, 1991, 16 yanvar.

3. İsmayilov X., Baxışəliyev Z. *Unudulan sahə* // Bakı, 1991, 14 fevral.

4. Baxışəliyev Z. *Elm və təhsilin səviyyəsi onun informasiya təminatından asılıdır* // *Təhsil*, 1993, 6 avqust.

5. *Hər şeyi kadr həll edir, bəs kadrları kim seçir?* ("Dəyirmi stol" söhbəti) // *Mədəniyyət*, 1992, 9 iyul.

LIBRARY WORK IN THE PERIODICAL PRESS IN THE FIRST YEARS OF THE INDEPENDENCE OF THE AZERBAIJAN REPUBLIC

Ramila BAXİSHOVA

SUMMARY

In the article analysis of the some materials devoted to library work have been given in the periodical press in the first years of the independence of the Azerbaijan Republic.

**БИБЛИОТЕЧНОЕ ДЕЛО В ПЕРИОДИЧЕСКОЙ ПЕЧАТИ
В ПЕРВЫЕ ГОДЫ НЕЗАВИСИМОСТИ АЗЕРБАЙДЖАНА**

Рамиля БАХЫШОВА

РЕЗЮМЕ

В статье анализированы материалы, по библиотечное дело печатающие в периодической прессе впервые годы независимости Азербайджана.